

Rainer Patzlaff

Tardunud pilk

*Televisiooni füsioloogilised mõjud
ja lapse areng*

PreMark

Originaal:

Rainer Patzlaff

Der gefrorene Blick

Physiologische Wirkungen des Fernsehens
und die Entwicklung des Kindes

1. Auflage 2000

©Verlag Freies Geistesleben & Urachhaus GmbH

www.geistesleben.com

Autorist: Dr Rainer Patzlaff (1943) on õppinud germanistikat ja filosoofiat Münsteris ja Berliinis. Seejärel töötas assistendina Berliini Vaba Ülikooli juures, kus omandas ka teadusliku kraadi. Alates 1975. aastast töötas saksa keele ja ajaloo ülemastme õpetajana Stuttgarti Uhlandshöhe Vabas Waldorfkoolis ja dotsendina Waldorfpedagoogika Seminaris. 2002. aastal osales Pedagoogika, Meelte- ja Meediaökoloogia Instituudi (IPSUM)¹ rajamisel ning on nüüd selle juhataja. Avaldanud rohkesti publikatsioone, aktiivne lektor.

©Kirjastus PreMark 2003

koostöös Eesti Waldorfkoolide Ühendusega

Tõlkinud Ela Vood

Toimetanud Anneli Piibar

Korrigeerinud Piret Bristol

ISBN 9985-9397-3-5

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

Sisukord

Saatesõnaks. Tiiu Kuurme	7
Sissejuhatus	11
I Vaatamine ja televisioon	15
<i>Aktiivne silm 15 / Mina poolt teadlikult juhitud 17 / Telepilt ei ole tavaline pilt 19 / Sundtuli võrkkestale 21 / Tardunud pilk 22 / Alfaseisund 24 / Väiksem kalorikulu kui mitte midagi tehes 26 / Pilgumarionett 28 / Omaaktiivsuse illusioon 29 / Puuduv poolsekund 29 / Ekraan kui uimastitootja 31 / Arvamuse varjatud suunamine kaamera abil 32 / Televisioon – väga sobiv manipulatsioonideks 34 / Tunded kõvakettal 35</i>	
II Televisioonikultuur – müüt ja reaalsus	38
<i>Elektrooniline kodualtar 38 / Illusioonide udus 39 / Telerisõltuvus 46 / Kas interaktiivne televisioon on väljapääs? 48 / Tarbimistreening lastetoas 49 / Möllav rasvõbi 50 / Kui lapsed hakkavad tapma 51</i>	
III Kuidas täiskasvanuna televisiooniga ümber käia?	57
<i>Täielik loobumine? 57 / Vaiade tagumine passiivsuse merre! 58 / Tähelepanu poolune asemel 59 / Vastukaalu loomine 60</i>	
IV Lapsed ja televisioon	62
<i>Lapsed ei ole mini-täiskasvanud 62 / “Aken” lapse arengus 63 / Lapse moodi õppimine ja telerivaatamine 65 / Aju areng kümnenenda eluaastani 66 / Teler – aparaat laste väljalülitamiseks? 68 / Lapsed näevad hoopis teisiti 69 / Ärge jätke lapsi teleri ette üksi! 70 / Prioriteetide vaagimine 72 / Piirake vaatamisaega ja ergutage</i>	

*omaaktiivsust! 73 / Soodustage sisemisi pilte! 74 /
Kas televisioonivaba lapsepõlv on teostatav ja mõttekas? 75 /
Üleminek noorukiikka 77*

V	Lapsepõlv jääb tummaks. Kõnelemisvõime kadu ja keelekultuur meediaajastul	79
	<i>Funktsionaalsed kirjaoskamatud – uus massifenomen 79 / Ähvardav teadmistekuristik 81 / Hääbuu kõne 82 / Kõne arenguhäired eelkoolieas 83 / Häiritud on lapse areng tervikuna 85 / Kaksteist minutit kõnet päevas 86 / Telerivaatamine kahjustab kõne arengut 87 / Vale mõtteviisi saatuslikud tagajärjed 88 / Keel ei ole takso 90 / Kõne on liikumiskunst 92 / Kuulaja tantsib häälikuid kaasa 95 / Keel kõlab läbi kogu inimese 96 / Kõne omandamine ja aju kujunemine 97 / Valjuhääldi puudujäägid 98 / Keele musikaalsus – laste eluelement 98 / Sõnapildid kui hingekujundav jõud 100 / Uus “alatoon” sõnades 101 / Alguses oli sõna 102</i>	
	Märkused.	104
	Kirjandus	110

Saatesõnaks

Meie aja igapäevakiirus ei jäta kuigivõrd aega imestamise jaoks muutuste eneste kiiruse üle. Kogu seda uue tulva, mis on tulnud omaks võtta ühe inimeea jooksul, pole varasematel aegadel kogetud ka mitte aastasadade vältel. Tehnoloogiline tsivilisatsioon on loonud elukeskkonna, mis on inimest paljust vabastanud – raskest füüsilisest tööst, seotusest oma elupaigaga, silmapiiri piiratusest. Ent loodetud vabanemist ning õnnistust pole see ometi toonud. Sest needsamad hüved on inimest ka vangistanud, seda viisidel, mida veel päris hästi ei tuntagi ning alles sammhaaval avastatakse. Iga vanem teab, et lapsele ei anta tikke enne, kui ta teab tõtt tulest ja oskab sellega ringi käia. Paraku on võimsad avastused, millega inimese hüveks ohjeldati loodust, paljus kui tuletikud oskamatu lapse käes, sest hingelisvaimselt pole veel õpitud nendega ringi käima.

Visuaalse meedia rünnak inimeste elumaailmale on Eestis kui kaua suletuses viibinud maal kulgenud pisut teisiti kui mujal. Ettevalmistus selleks on olnud tuntavalt napim, samuti on meil jätkunud vähem eneseteadvust ning sisemist vabadust, et hoida end uute sõltuvuste eest. Oleme olnud kaitsetumad vanadest demokraatiamaadest. Eesti avanes televisiooni meelelahutustööstusele usaldavana, sest kuulus ju seegi vaba maailma seni keelatud hüvede sekka. Ahtates võimalustes kujunenud inimeste elu sai uusi erutavaid sisusid ja leevendavat unustust. Ametnikud ning uurijad, kes oma töö huvides inimeste kodusid külastanud, märgivad ära, et mustus ning viletsus võivad olla kuitahes suured, televiisor on aga moodne, suur ja värviline. On ohvrialtar, mis toob tundideks oodatud õndsuse. Ning midagi veel, mida inimesed enese juures märgata ei soovi, ent millest muu maailm järjest tõsisematel toonidel räägib ja kirjutab.

Eesti lugejani jõuab praegu üks esimesi pikemaid teadusuuringutele toetuvaid käsitlusi sellest, mida televisioon inimesega teeb. Rainer Patzlaff kirjeldab televisiooni mõju mitme ja meil isegi ootamatu kandi pealt. Ta ei peatu pikemalt sellel, mida meile sealt näidatakse ja kuidas see mõjub, vaid kuidas taoline näitamine ja vaatamine ise mõjuvad alates inimese füsioloogilistest talitlustest. Nimelt siit ja mitte programmi sisust saab alguse televisioonisõltuvus. Raamatus kirjeldatakse, kuidas toimib meie silm võttes vastu valguse- ja värviaistinguid, kuidas telepilti oluliselt teisiti vastu võetakse ning kuidas siit edasi kogu tunnetus ning teadvus teistsugustel alustel toimima hakkavad. Ka meie aistingute elu on seotud inimese minasusega, kujunenud kogemushorisondi, tahte ja kogu isiksuse jõuga. Telepilt sunnib nägemisaistingu ebaloomulikku passiivsusse, millest siis tardunud pilk. Silmade tardumus kandub üle kogu kehale ning siit edasi ka vaimule, mille tulemusel suiguvad omaaktiivsus, tahe, tunded ja mõte. Omaenese kogemused ja ootused on selle hetke olemisest välja lülitatud. Uuringute andmeil kandub passiivsus ka ainevahetuse tasandile, mille toimel aeglustub seedimine ning loomulikul viisil järgneb sellele rasvumine.

Televiisorit vaatav inimene on vagur ning manipuleeritav, uurin-gute järgi eriti siis, kui ta seda ise ei usu. Kuidas pildi vägi vaatajast marioneti teeb, nii et meile näiteks kasvõi ühe või teise poliitiku poolt hääletades jääb vabaduse asemel järele vabaduse illusioon, ka sellest on pikemalt juttu.

Siiski on täisealise suhted pildimaailmaga erinevad kui lapsel. Tema eelneva elu kogemushorisont lubab pildi mõjudel minema libiseda ja ununeda. Ega vii tema vaimset pagasit kaasa. Lastega on teisiti, neile on nende arengukeskkond ainuke mõeldav, nemad teistest võimalustest ei tea ega ole neil ka pagasit, mida võõras jõud ei saaks kaasa viia. Maailmaga eluterve tutvumine käib lastel seda katsudes, maitstes, kuulates. Laps ei ole väike täiskasvanu, tuletab meelde Rainer Patzlaff. Laps on avatud aisting. Tema õpib kogu

kehaga end asjadega füüsiliselt suhetesse asetades. Televisioon aga välistab keha ja meeled. Kogemuse maailm on lapse jaoks välja lülitatud, kuniks ekraan on sisse lülitatud, väidab autor. Teleri vaatamise puhul ei peaks küsitama, mida laps siit saab, vaid millest ta ilma jääb. On oma aeg, mil laps loomulikult sisemisel ajal liigub palju, fantaseerib, mängib, loob sisemisi pilte, hangib meelegogemusi, katsetab oma keha ja gravitatsioonijõu suhteid. Nii arendab ta eneses täiskasvanulikkuse võimet. Jääb õige aeg kasutamata, siis neid ilmajäämisi enam järele ei tee.

Lapsepõlveuuringutele pühendunud kirjanduses räägitakse tsivilisatsioonikahjustustest. Linnakeskkond, kadunud loodussuhe, autoistmel viibimiseks taandunud koolitee, kadunud vabaruum ehk mängumaad, kiirus, müra ja kokku surutud aeg on lapse elust teinud võõra tahte projekti. Ehedaid elavaid kogemusi asendavad tehisilma surrogaadid ning sekundaarkogemused. Kõigi nende mõjude üle troonib meedia, millega vanemad lapse kaitsetult üksi jätavad. Ka end looduslähedaseks rahvaks pidavate eestlaste lapsed ei oskavat enam mängida, on vägivaldsed ja lärmakad ning järjest rohkem erivajadustega – kas siis hüperaktiivsed või autistlikud.

Tsivilisatsioonikahjustustega noor põlvkond võib saada ohtlikuks tsivilisatsioonile enesele. Kirjaoskuse kahanemisest vanades kultuurmaades on juba palju teateid. Rainer Patzlaff kirjutab hääbuvast kõnест: kus iganes ka noored inimesed meelt lahutavad, on nad sunnitud vaikima – kinos, vabaõhukontsertidel, diskol, teleri ja arvuti ees. Neid töödeldakse lärmiga kuni teadvuse kaotuseni ... Kõnelemisvõimetu pöördub oma eluküsimusi lahendades tagasi ürgse viisi juurde, laseb käiku rusikad. Juba praegu võib täheldada, kui raske on end teha arusaadavaks argumentide keeles.

Tehnoloogilise tsivilisatsiooni eelsel ajal loodust austati ja karteti. Tehnoloogia andis võimu, võideti hirmud, ent kadus ka aukartus. Loodusega samasuses on mõistetud lapseloomust – ka see on mõistatuslik, spontaanne, millegi ürgse kauge kaja. Ning vajas

alistamist. Pedagoogika on kaua tähendanud võimu kehtestamist lapse üle. Last tohtis ühiskonna asjade edendamiseks kasutusele võtta kui loodusressurssi, hinna järele küsimata. Siis pääsesid pedagoogikas mõjule vabaduse ideed. Siit on tänaseks saanud ohtlik vabadus – lapsele antud võimalus kahjustada end ohjeldamatult ning piirideta, ilma et tõelist vabadust tema jaoks oleks olnudki. Ja taas on päevakorral kõned võimust, nüüd selleks, et lapsi kaitsta. Kui ainult veel oleks neid küpseid täiskasvanuid, kes seda suudaksid, kes suudaksid olla lapse kasvamise saatjad ning kaitsjad.

Sest teleri vaatamine ei sünni ju kellegi ähvarduste saatel. See sõltuvus on enese peale võetud vabatahtlikult. Teleri vaatamata jätmise eest ei saadeta tuleriidale, ei lasta maha ega koondata töölt. Ega halvustata ka avalikkuse ees. Teleri ees ilmutab täiskasvanule end tema enese ebaküpsus, halb maitse, tahtenõrkus ning võimetus keerata õigel ajal nuppu. Ning võimetus sisustada oma elu rikkalt ja huvitavalt ilma võõraste piltideta. Ta on magus sõltuvus, mis vabastab – vastutusest, tahtest, aktiivsusest, täiskasvanu olemisest.

Rainer Patzlaff ei kirjelda siiski üksnes olukorra õudust, vaid ka annab soovitusi, kuidas vanemad koos lastega võiksid õppida televiisoriga ringi käimist. Tehnoloogia iseeneses ei kahjusta kedagi, küll aga see viis, kuidas me end ja teisi tema abil kohtleme. Kui kunagi hallidel aegadel õpiti käsi pesema ja puhtust pidama, siis nüüd on kätte jõudnud aeg tulla toime nuppudega, teisisõnu, hoolima oma vaimust ning laste lapsepõlvest. See raamat siin püüab tõsta lugeja teadlikust, kuidas see on võimalik ja vältimatu, et jääda edasi inimeseks ning võimaldada sama oma lastele. Meediapädevuse mõiste on jõudnud kooliprogrammidesse, enne veel aga peaks ta leidma koha kodude eluprogrammis. Endast ning oma lastest hoolivate inimeste jaoks avardab see raamat loodetavasti pilti inimeseks olemise keerulisusest üldse.

Tiiu Kuurme

Sissejuhatus

Ükski meedia liik pole nii määravalt mõjutanud inimkonna igapäevaelu kui televisioon. Ka pärast viit aastakümnet, mille jooksul televisioon on levinud üle kogu maailma, on see – tervikuna vaadatuduna – ikka veel armastatuim, enim kasutatav vaba aja veetmise vahend, hoolimata sellistest moodsatest ajaviitevahenditest nagu internet ja arvuti. Sellise silmatorkava eelistuse üks põhjus peitub kindlasti asjaolus, et televisioon kui “aken maailma” toob vaatajani kogu maailmas toimuva ning teeb seda niisuguse värvikuse ja elavusega, milleni ükski teine massiteabevahend ei küüni. Just siin paistab olevat nii kerge jõuda kogu maailma teadvustamiseni. Sest siin mitte üksnes ei kuulu ega loeta kaugetest sündmustest, vaid ollakse nii-öelda vahetult juures ja nähakse toimuvat “oma silmaga”.

Nüüdisajal, mida iseloomustavad üha rohkem globaalpoliitika, globaalsed majandusprotsessid ja keskkonnaprobleemid, on hädasti vaja selliseid maailma vaatamise võimalusi. Tänapäeval on äärmiselt tähtis teadvustada endale kogu maailmas ja inimkonnas toimuvat. Meie silmaringi avardajana võiks televisioon anda olulise panuse nüüdisaja ülesannetega toimetulemisse.

Tegelikkus on siiski teistsugune. Rohkem kui kolmekümnet telekanalit täidavad peamiselt meelelahutus ja sport, millele Saksa maal pühendatakse keskmiselt kaks kuni kolm tundi vaba aega päevas: samal ajal kui infol ja teadmiste vahendamisel on maksimaalselt 26 protsendiga suhteliselt väike osakaal. Kas ei lähe siin oluline mitteolulise hulgas kaduma? Kas mitte globaalne nüristumine ei astu nii vajaliku teadvuse teritamise asemele?

Paljud väidavad, et televisioon olevat nende jaoks kõige tähtsam vahend, et haridust ja teadmisi saada. Ent see osutub illusiooniks. Ajakiri *Der Spiegel* uuris 1994. aastal sakslaste üldist haritust ja nentis lõpuks lakooniliselt: “Tulemus: mida kauem keegi telerit

vaatab, seda väiksemad on tema teadmised. See kehtib üldiselt kõikide valdkondade kohta, välja arvatud sport.”²

Niisiis tundub, et me pole ka viiskümmend aastat pärast televisiooni kui massiteabevahendi juurutamist ikka veel õppinud sellega nii ümber käima, et see meid tõesti edasi viiks. Kas me teeme midagi valesti? Või ei ole asi ehk üldse kasutajates, vaid televisiooni omapäras, et vaataja end oma tegeliku olukorra suhtes niimoodi petab? Kas elektrooniliselt loodud pilt, mis on niivõrd erinev igast maalitud või trükitud pildist, aga ka slaidist või kinopildist, avaldab ehk varjatud mõju, millest me seni midagi ei teadnud?

Tänapäevaste loodusteaduslike vahenditega peaks olema lihtne seda selgitada. Ent meediauurijad on selliste küsimuste vastu tundnud silmatorkavalt vähe huvi. Seni on keskendutud *programmi* küsimustele, niisiis saadete kujundamisele ja selle mõjule erinevate retsiipientide suhtes, samuti ekraanikasutuse sotsioloogilistele ja pedagoogilistele aspektidele. Selle kohta on olemas tohutult publikatsioone, samal ajal käsitlevad vaid vähesed tööd vaataja varjatud mõjutamist kaamerajuhtimise ja montaažitehnika kaudu ning veel vähesemad ekraani teadvustamata jäävaid *füsioloogilisi mõjusid*. Alles hiljuti pidi ameerika neurofüsioloog Keith Buzzel hämmastusega nentima, et peaaegu midagi ei ole teada biokeemiliste, sise-sekretoorsete, neuromuskulaarsete ja tajumisprotsesside kohta, mis toimuvad inimeses telerit vaadates. Ka ekraani mõjust kesknärvisüsteemile ei tea uurijad suurt midagi.³

Igatahes see vähene, mis on televisiooni füsioloogilise mõju kohta uuemas kirjanduses juba esitatud, lubab teha nii kaugeleulatuvaid järeldusi, eelkõige lapse arengu seisukohalt, et avalikkus peaks sellest tingimata teada saama. Tegemist on faktidega, mis nõuavad meilt, kui me neid tõsiselt võtame, palju kriitilisemat ja teadlikumat ümberkäimist televisiooniga.

Kahtlemata puudus seni ühtne käsitus ja see võib olla ka üks põhjus, miks need faktid on nii vähe tuntud.⁴ Seetõttu olen püüdnud laialipillatud, tihti väga spetsiifilistest teaduslikest allikatest kokku

koguda kõige tähtsamad tulemused ja siduda need minu, osaliselt juba 1995. aastal publitseeritud uurimustega teleri mõjust silma-liigutustele. Seega avaneb esmakordselt olemasolevate mõjude koondpilt.

Olen asetanud oma raamatus põhirõhu füsioloogilis-antropoloogilistele küsimustele ja jätnud sisulisemad, programmi puudutavad küsimused rohkem tagaplaanile, sest olen veendunud, et alles programmist sõltumatute ekraanimõtjude uurimisega luuakse alus tööpoolest vabale ja asjalikule ümberkäimisele meediaga. Sest niikaua, kuni me ei mõista, mis toimub telerit vaadates meie teadvuse-lävest sügavamal puhtfüsioloogiliselt, ei valitse mitte meie seda aparaati, vaid aparaat meid. Kuid kasutaja vabaduse kindlustamine peab olema esmatähtis ülesanne. Järgnev käsitus tahab luua selleks aluse.

Stuttgart, mai 2000

Rainer Patzlaff

I Vaatamine ja televisioon

Aktiivne silm

Kes vaatab maali seinal või fotot pildiajakirjas, slaidi ekraanil või mõnd koomiksivihikut, tunneb end täiesti vabana, et silmitseda seda oma äranägemise järgi, ta silm peatub sellel pikemalt või põgusalt, ta kas laseb end sellel mõjutada või mitte. Pildist ei tulene mingit sundust. Seepärast arvab enamik inimesi, et telepildi puhul on see samamoodi ning nad tunnevad end telerit vaadates niisama vabalt. Aga see on pettekujutus. Telepilt avaldab vägagi tugevat survet, millest vaataja ei saa end kuidagi vabastada, välja arvatud siis, kui ta seda ei vaata.

Et mõista, mis liiki see surve on, peame kõigepealt heitma pilgu silmalihaste teadvustamata tegevusele tavalisel vaatamisel. Viimaste aastakümnete meeltefüsioloogia on jõudnud uute murranguliste arusaamadeni, mis heidavad valgust ka olukorrale ekraani ees.

19. sajandist pärinev käsitus, mille kohaselt on vaatamine teatud fotograafiline protsess, kus välismaailma kujutis tekib võrkkestal nagu kaameras, ei ole enam piisav. Silmal on olemas küll kõik kaamera tunnused, kuid nägemiseks on vaja palju enam kui lihtsalt optilist aparati. See tuli rabavalt ilmsiks, kui pimedana sündinuid opereeriti kõige moodsamate kirurgiliste vahenditega. Pärast seda oli nende käsutuses funktsioneeriv "silm-kaamera" ja selle juurde kuuluv närvisüsteem. Peale ähmaste värvipilvede ja valguse eristamise ei näinud nad midagi konkreetset. Objektide piiritletud, selge eristamine – ühesõnaga nägemine selle tõelises tähenduses – polnud võimalik. Ka ränk harjutamine ei toonud edu, nii et paljud oma lootustes kibedalt pettunud patsiendid loobusid igasugusest pingutusest, ignoreerisid nägemismuljeid ning orienteerusid nagu varemgi kuulmis- ja kompimismeelele. Mõned sooritasid meeletest isegi enesetapu.

Ebaedu põhjus on nüüdseks teadusele selge: nägemine ei ole passiivne protsess, kus silmad üksnes võtavad vastu seda, mida maailm neile valguseärrituste kujul saadab. Nägemine on ülimal määral aktiivne protsess. Pildid maailmast, mida me usume saavat ühe pilguga, tuleb enne teadvusse sisenemist tegelikult silmalihaste komplitseeritud liigutuste abil kõigepealt “läbi töötada”.

See toimub järgmisel põhimõttel.

Kogu võrkkest (reetina) on küll kaetud meelerakkudega (kepi-kesed ja kolvikesed), kuid terav nägemine kontsentreerub imetillukesele osale silmamuna tagumisel poolusel, *fovea centralisesse* (võrkkesta tsentraallohk). See terava nägemise koht võtab enda alla ainult 0,02 protsenti reetina pinnast ja hõlmab umbes 2-kraadist nägemisnurka ligikaudu 200-kraadisest horisontaalsest vaateväljast. Seetõttu suudame ümbritseva vaatamisel näha kogu teravuses alati ainult tillukest osa tervikust, nimelt seda, millele meie mõlemad silmad oma nägemisteljega fikseeruvad.

Ja ikkagi saame näiteks majast selge, arusaadava pildi nii, et silmalihased nihutavad üksteise järel erinevaid löike tervikobjektist *fovea* ette. Kõigepealt fikseerivad mõlemad silmad mingi punkti majast mõneks sekundi murdosaks, siis hüppavad lihased nõksatuse-taolise liigutusega (erialakeeles nimetatakse seda sakaadiliseks silmaliigutuseks) järgmisele objektipunktile, mida samuti fikseeritakse sekundi murdosa jooksul, siis järgneb sakaad kolmandale punktile ja nii edasi, kuni üksikute fiksatsioonide kaudu on läbi kombitud piisavalt palju osi, et saada selget tervikpilti objektist.

Rahuliku silmitsemise puhul kestavad üksikud fiksatsioonid umbes 0,2–0,6 sekundit, nii et sekundis toimub umbes 2 kuni 5 sakaadi⁶; põgusama vaatamise puhul sakaadid sagenevad, fiksatsiooniajad aga lühenevad. Alles siis, kui need paljud kompimisliigutused on tehtud, “näen” ma, mis mu ees on. See pilt, mis nüüd minu teadvusse siseneb, on niisama rahulik ja liikumatu nagu maalija poolt äsja lõpetatud pilt molbertil. Ent kunstnik on pidanud tegema tuhandeid käeliigutusi, enne kui tulemus näha on, ja niisamuti olid

minu silmalihased kõige vilkamas tegevuses, enne kui näiliselt “ühe pilguga” on minu ees terava ja selgena kogu maja. See, mida näen, ei ole foto maailmast, vaid minu poolt aktiivselt loodud pilt.

Mina poolt tahtlikult juhitud

Isegi kui me ei teadvusta vaatamisel kiireid silmaliigutusi, on need siiski seotud meie enda isiksusega. Need ei järgi nimelt jäika, kõikide inimeste puhul korduvat skeemi, vaid kulgevad ülimalt individuaalselt. Need varieeruvad isegi iga inimese puhul vastavalt sellele, mida näha on ja mida näha tahetakse. Muidugi on igaühel ka oma vaatamisharjumused ja kui eriti ei pingutata, siis domineerivad sissejuurdunud harjumused, mis avalduvad pilgu tüüpilises kulgemises.

Silmade liikumist mingi objekti silmitsemisel saab nähtavaks teha spetsiaalsete aparaatide abil, mis märgivad ära tee fikatsioonilt fikatsioonile, nii et tekib teatud liiki jäljemuster. Kui katseisikule näidatakse näiteks mingit portreefotot (vt lk 18), siis on salvestuselt näha, et silmi ja suud on fikseeritud mitu korda, vähem väljendusrikkaid pildi osi, näiteks siluetti, seevastu vaid möödaminnes.⁷ Torkab ka silma, et (kujutatud isiku poolt vaadatuna) paremat näopoolt silmitsetakse hoopis sagedamini kui vasakut: paremal näopooltel on valguse ja varju mäng märksa vaheldusrikkam ning dramaatilisem. Uuringutega on välja selgitatud,⁸ et näo vaatlemisel silmitsetakse ka tavaelus niikuinii paremat näopoolt enamasti peaaegu kaks korda sagedamini kui vasakut. See on nimelt enamiku inimeste puhul iseloomulik ja väljendusrikkam! Seega näeme, et pilk ei liigu mingil juhul skemaatiliselt, vaid lähtub sellest, mis vaatajale on *tähtis*, sest see ütleb talle midagi. *Huvi* on see, mis silma juhib.